

ועובד את ה' כיצר הטוב. ועל ידי כן ואברם בצאתו מחרן, הוא חרון אף העולם הזה, יצא בסלוקו מלווה בלויית חן חמש שנים הם חמשה חומשי תורה, והשבעים שנה אשר חי בעולם הזה, כולם מקדימים והולכים ומתקרבים להעיד כל אחד על המצות אשר נעשו בו, כאמור בספר הזוהר (ויחי דף ריז) על ויקרבו ימי ישראל למות, ויקרבו ימי דוד למות. וזהו ואברם בן חמש שנים שהיה כבן חמש לתורה, וגם היו אתו שבעים שנה בצאתו מחרן הוא העולם הזה שנקרא חרן:

ועם כל זה מי יבטח בעצמו, ינוח ויעמוד לגורלו לקץ הימין ולא צטרך להתגלגל. כי דע איפה כי גם אחר כל הדרך הטוב וצאתו בלויית חן מן העולם, לא יבצר ממנו ישנה וישלש, וזהו ויקח אברם את שרי אשתו, הוא חומר המתייחס אליו כאשתו שלוקח אותו פעם שנית בעולם הזה, ואת לוט בן אחיו הוא היצר הרע אחר שנעשה קרוב אליו כבן אחיו מהפעם הראשונה, ואת כל רכושם זכיות אשר רכשו יחד הנזכרים בראשונה, ואת הנפש אשר החזירו בתשובה, זכות כלם יוצאים אתו לעזור לו אל הכשרון ללכת ארצה כנען, להכניע בזה העולם לגמור שיורי טהרה בפעם שנית וזהו ללכת ארצה כנען. ועוד שלישיית, וזהו (וילכו) [ויבואו] ארצה כנען, כמד"א (איוב לג כט) פעמים שלש עם גבר:

והנה כל זה הוא אם הכשיר מעשיו, אך אם ויעבור [אברם] הוא הנפש, שעבר עבירות בהיותו בארץ הוא הגוף, עד מקום שכם שהגיעו אשמותיו עד גדר היותו כשוקע בהם עד שכמו, מאי תקנתיה הלא הוא כי יבא עד אלון מורה, הוראות, הוא בית המדרש כד"א אם פגע בך כו' משכחו לבית המדרש אם אבן הוא נמוח כו' (קידושין ל ב). וזהו והכנעני הוא היצר הרע אז על ידי בית המדרש הוא בארץ, כי לארץ שפל רומו כי אז יכנע, ולא בלבד יועיל לו השתקעו בבית המדרש לטהר טומאתו, כי אם גם וירא אליו ה', כי יתראה אליו השם יתברך ויפיע עליו חכמת בינה מרוח קדשו. ועוד שנית כי יאמר לו לזרעך אתן את הארץ הזאת של בית המדרש, כי יבטח שלא תמוש תורה מזרעו. זולת מה שויבן שם מזבח כי שם זוכח את יצרו וקיסרו וקידשו וטיהרו לעבוד את השם גם הוא:

ואז על ידי כן כאשר ויעתק משם ההרה שהוא לקברות יובל באחד ההרים כאשר יועתק מן העולם, אז תלך מקדם לבית אל כי הוא הולך קדמת בית אל הוא בית המקדש שלמעלה. ויט שם אהלה צל וחופות מעשיו הטובים. והנה בית אל מים היא מפאת השכינה שנקראת ים, כי היא במערב שעזרתו מצד אחד, והעי הוא תל מעשיו הטובים מקדם, כמה דאת אמר (מיכה א ו) לעי השדה. ועל כן ויבן שם בבית המקדש שלמעלה, מזבח להקריב נפשו על ידי השר הגדול מיכאל. ולא בלבד בשם השכינה, כי אם גם ויקרא בשם ה' השם הגדול והנורא. ומאז ויסע אברם הלך עולה ומשיג הנגבה מקום האורה הגדולה כי על כן מנורה בדרום: ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם כי כבוד הרעב בארץ. ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. והיה כי יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך יחיו. אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך. (י - יג):

הנה ראוי לשים לב, האם אחר כל ההבטחות שהובטח על לכתו לארץ ואעשך כו', לא שת לבו יפרנסהו יתברך בארץ, כי אם מיד שראה רעב בארץ ירד מצרימה, כי הלא לא נתרוקנה ארץ ישראל, ואשר זן את הנותרים עריצי גוים האם לא יזון את אברם בארץ ואיה הבטחון אשר בטח בה! והנה הרמב"ן ז"ל (בראשית יב י) כתב כי על עון זה גלו בניו מצרימה, אך רבותינו ז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק כו) לזכות חשבוהו על אברם, ומנו זה בכלל עשר נסיונות. עוד קושיא שניה ורבה היא אלי, היתכן גבר כאברהם יעץ תחבולה לאבד נפשו חלילה, להניח את שרה הגדולה ממנו בנביאות, יבוא אליה גוים ויחללוה והיא בעולת בעל, והיא משבע מצות בני נח, ומה גם מי שקיים אפילו ערובי תבשילין. ומר ממות באמור אליה אמרי נא וכו' למען ייטב לי בעבורך כו' שמורה באצבע כי טובים לו זודי אתנניה והיא את ערלים תשכב, ומי ישמע כדבר הזה ולא תצלנה אזניו. ואף גם זה חשבו הרמב"ן לאברהם לו עון, אך גם זאת מנו רבותינו ז"ל (פרקי דרבי אליעזר שם) בכלל הנסיונות. וגם אמרו שבחים עליו שהבטיחו ה' כמה הבטחות, ואדרבה בהגיעו שם מיד ויהי רעב כו' והוצרך לבא מצרימה ולא הרהר. ועוד למה בחר במצרים מבשאר מקומות, והן אמת כי לזה אפשר לומר שהוא סמוך אל אומרו בסוף פסוק הקודם הלך ונסוע הנגבה - היא דרומה של ארץ ישראל, ועל כן כאשר ויהי רעב בארץ וירד מצרימה, כי היא גם היא דרך נגב הארץ. עוד ראוי להעיר כי כאשר הקריב לבא מצרימה - ומה גם לרבותינו ז"ל (בראשית רבה מ ד) כי ראה אותם שחורים אז גדל לפניו בערכם יופי שרה - וחש פן תבער במ אש יצרם - ומה גם כי שטופי זמה המה, שעל כן אמר הנה נא ידעתי כו' - למה לא שב מדרכו אל ארץ אחרת. ועוד אומרו והיה כי יראו כו' כי כל מלת והיה היא שמחה, ואדרבה קינה מיבעי ליה. ועוד אומרו אמרי נא כו', והלא אדרבה היא עת לשתוק והם יהיו נדונים בקרבם עד תתקור דעתם, ואולי טוב טוב היה לומר אישי הוא, כי לא ימנע, או שומרים מצות בני נח או לאו, אם שומרים לבלתי בא אל בעולת בעל, הלא גם כן ישמרו מלשפוך דם, ומי הגיד לו שימהרו לשפוך דם. ועוד באומרו ויהי כבא אברם כו', כי פסוק זה אין לו גזרה, אלא למה שראו אותה אחרי כן שרי פרעה, שאינם המצרים הנאמרים בפסוק הקודם:

והנה אין ספק, כי אל אלהים ה' חושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח ומתקן מראשית אחרית. והוא כי הנה גלוי היה לפניו יתברך, שעתידין ישראל לגלות מצרימה ואחרי כן לארבע גליות. והנה במקומות אשר ידחו שמה היה אפשר אבוד יאבדון מהר בין בגלות מצרים בין בגליות אחרים. התעתדו ליאבד במצרים - כנודע במאמרם ז"ל (מכילתא בשלח ג) על פסוק ויבא מלאך וילך מאחריהם וכו' שהיו נתונים בדין אם ליגאל אם ליאבד, וגם בספר הזוהר אומר שאם היו שוהין עוד מעט שם לא היתה להם תקומה שישתקעו בכח הטומאה,

וגם היו עובדי עבודה זרה. ולא שוה למו, כי אם מה שאמרו רבותינו ז"ל (ויקרא רבה לב ה) ארבע מדות שהיו להם במצרים כו' והעיקרית היא שנשמרו מעון זמה, שאלמלא כן היו אבודים, וזהו גן נעול כו' אלו הנקבות גל נעול אלו הזכרים, ואמרו (שם) כי בזכות שבאה שרה מצרים וגדרה עצמה מן הערוה זכו הנשים במצרים לגדור עצמן, ובזכות שיוסף במצרים גדר עצמו מן הערוה גדרו הזכרים עצמם. ועוד אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה מ ח) כי כל מה שאירע לאברהם במצרים אירע לישראל שם, באברהם ויהי רעב כו' וירד, ובישראל והרעב כבד בארץ וירא יעקב כו' רדו שמה כו'. באברהם והרגו אותי ואותך יחיו, ובישראל כל הבן הילוד היאורה כו' וכל הבת תחיון. באברהם וינגע כו' ועל ידי כן שלחה, וכן בישראל על ידי עשר מכות ועוד נגע אחד על פרעה וביתו ואחרי כן שלחם. אברם יצא כבד במקנה כו', וישראל יצאו ברכוש גדול כו'.

ונבא אל הענין, והוא, כי למען הקל ותת תקוה לישראל לצאת מהגלות ההוא בל יאבדו שמה, הכין מעתה מעין צערם, לאברם ושרה. וגם זכות שרה שגדרה עצמה מן הערוה שעל ידי כן נגאלו ישראל כמדובר. על כן גלגל הוא יתברך נסיון זה לאברהם להטיב לבניו על גלות מצרים:

ועל הארבע גליות שלא יתייאשו ישראל לצאת בשלום מתוכם, על כן גלגל הוא יתברך שיפלו ארבעה מלכים יחד תחת אברהם, שהם מלכי אומות הארבע גליות, כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה מב ז) אמרפל מלך שנער זו בבל כו', אריוך זה מדי, כדרלעומר זה יון, ותדעל מלך גוים זה אדום כו'. הנה שצער אברהם [היה] הכנה אל הבנים להקל מאליהם, וגם בטחון להחזיק האמונה בלבם, כי כאשר נפלו יחד ביד אברהם, ככה יפלו ביד ישראל באחרית הימים כאשר יתבאר לפנינו בס"ד:

עוד יתכן בכוננתו יתברך, כי מעתה התחיל לקיים ההבטחות שבפסוק ואעשך לגוי גדול כו' שהם הנוגעים אל עצמו, והוא כי באמרו ואעשך כו' אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה לט יד) אותו הגוי שיאמר עליו ומי גוי גדול כו' שהם מקבלים התורה אוציא ממך. והנה כתבנו במקומו כי גלות מצרים הכנה אל קבלת התורה, שהיה הגלות ההוא כור הברזל להתך הזוהמא לקבל התורה לשיקראו גוי גדול. והכנת צאת הכוונה אל הפועל היה על ידי רדת אברם מצרימה כאשר נבאר במקומו בס"ד, על כן סמך ויהי רעב בארץ וירד וכו'. ועל אומרו ואברך הוא ואברם כבד מאד וכו'. ועל ואגדלה שמך היה ענין ויהי בימי אמרפל וכו', כי שם נתגדל אברם בעולם, כמו שאמרו (בראשית רבה מב ט) אל עמק שוה שהושוו כל האומות ועשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה ואמרו אתה מלכנו אתה אלהינו וכו'. ועל ידי המילה ותוספת הה"א נתקיים והיה ברכה, שכל עצמו היה ברכה, שלא היה אבר שיהיה בו פיסול ופגם, ומכל עצמו היה נמשך ברכה. והנה הן אלה קצות דרכיו יתברך, אשר יפול לב אדם עליהם בסמיכות עניינים אלו ומציאותם. אך הנה אברהם מעצמו עשה לתומו, ובכך עדיין צריך טוב טעם לאברהם, תחת מה נסע מצרימה ולא בטח יזון אותו יתברך שמה:

אמנם הנה ידוע מאמר התנא (אבות פרק א משנה ב), על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. והנה על זה אמרו רבותינו ז"ל (במדבר רבה יב יד) כי עד מתן תורה היה עומד העולם על עמוד אחד והוא גמילות חסדים, ומשותנה תורה היו שנים, ומשהוקם המשכן היו שלשה. והנה ידוע כי העמוד הראשון היה על ידי חסד אברם שהיה גומל חסדים טובים לכל העולם, ועל ידי כן היה מקרבן לדעת את ה' ולעבדו, כבמדרש:

ובזה נבא אל הענין, והוא בשום לב אל הזכירו שם אברם באמרו וירד אברם מצרימה, כי אחר שבפסוק הקודם נזכר, היה די יאמר וירד מצרימה ויחזור אל שמו הנזכר. ואין לומר כי על היות פרשה פתוחה בין פסוק לפסוק, לא סמך אל הקודם, כי הלא בראש פרשת וירא, שאומר וירא אליו ולא אמר אל אברהם, הוא כי סמך אל אברהם הנזכר בשלהי פרשה הקודמת. ועוד אמרו ויהי כאשר הקריב, שראוי לדקדק על דרך רבותינו ז"ל (רש"י שמות יד י, ועי' במכילתא בשלח מסכתא דזויהי פ"ב) על ופרעה הקריב קרב לא נאמר וכו':

אך אמנם למה שראה אברם שבלעדי חסדו אין העולם מתקיים, אמר בלבו אם אמרתי פה אשכ, גם שלא יבצר מליזון פה, אך איך אעשה הוותרנות וחסדים טובים עם כל באי עולם לאלפים ולרבבות אם אין בר ולחם ומזון בארץ. על כן נועץ ללכת למקום שבו יוכל לעשות חסדים טובים, הפך אלימלך שיצא מהארץ לבל עשות חסד. נמצא כיוון לקיים העולם, וזהו אמרו ויהי רעב בארץ כו', והוא בהזכיר מאמרם ז"ל (ברכות יג א) על פסוק כי אב המון גוים כו' בתחלה היית אב לבני מדינתך, עכשו אב המון של כל העולם, הנה פירשו כי שם אברם הוא היותו אברם לארצו שהיה אב להם להאכילם ולהביאם תחת כנפי השכינה:

ונבא אל הענין, אמר ויהי רעב בארץ שהוא אל כללות ארץ ישראל באופן שכולם יבאו אליו יעשה עמהם חסד ולחם אין, על כן וירד למה שהוא אברם אב לבני מדינתו, מצרימה להאכילם ולהכשירם מה שעתה לא יוכל לעשות. וגם לא ירד להשתקע כי אם לגור שם וגם כי כבד וכו':

(יא) ועל כן ויהי כי הקריב, קרב לא נאמר כי אם הקריב, כי הקריב עמו אוכלוסים, הנפש אשר עשו בחרן ורבים מעמי הארץ המתיהדים ומתלויים עמו. ועל כן מה שויאמר אל שרי אשתו היה הנה נא ידעתי כו' אמרי נא כו', אך לא שוב אחור, כי מי יכלכל כל העם הנלויים אליו לגמול חסד אתם, אם היה שב ממקום השובע. ואז ויאמר אל שרי אשתו, אל תאשימי שהבאתיך אל מקום מסוכן שיקחוך, כי הלא הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, כלומר שאילו ידעתי מקודם לא באתי הנה:

(יב) לכן והיה כי יראו אותך המצרים ביופי הגדול הזה לא יעלה על לבם שאשה כמותיך עזבך אישך ביד זולתו, כי אם מיד יאמרו אשתו זאת. ולא תאמרי שאם יהרגו אותי, תתקוממי למסור עצמך למות עלי, כי הלא ואותך יחיו ובשום פנים לא יכוך כי ירצו להשתמש בך:

(יג) לכן אל תאחרי מלומר אחותי את עד שיתבעו המצרים במצרים, בל יוכר כי תחבולה היא, כי אם אמרי נא כלומר מעתה טרם בואנו

יֵאָמֵר אֵלֶיךָ הַקָּרִיב לְבֹא מִצְרִימָה וַיֹּאמֶר אֶל־שְׂרַי אֲשֶׁתּוֹ הִנֵּה־נָא יֹדַעְתִּי
יב כִּי אִשָּׁה יִפְת־מְרָאָה אַתְּ: וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֶתְךָ הַמִּצְרָיִם וַאֲמָרוּ אֲשֶׁתּוֹ זֹאת

יא. נהנה, פד קריב
למעל למצרים, נאמר
לשרי אתתיה, הא קען
ידענא, ארי אתתא

שפינת חיזו את: יב. ויהי, ארי יחזון יתיך מצראי, ניימרון אתתיה דא.

רס"ג (יא) הנה נא ידעתי, הנני יודע²⁶.

(יב) והיה כי יראו, אני חושש שכאשר יראו אותך המצרים.

2 ושללא כדרש חז"ל בכרמא טו א.

רמב"ן

כתוב ויהי רעב בארץ, בישראל כתיב כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ (להלן מה ו). ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו כי יש באלהים כח לעזור ולהציל, גם יציאתו מן הארץ שנצטווה עליה בתחילה מפני הרעב עון אשר חטא, כי האלהים ברעב יפדנו ממות, ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה⁴³, במקום המשפט שמה הרשע⁴⁴ והחטא.

(יא) הנה נא ידעתי וגו' (יג) אמרי נא אחותי את, לא ידעתי למה 43 עיי' דברי הרמב"ן להלן טו, יב בסופו. ולפי דעת חז"ל היתה גלות מצרים בחטא שאמר במה אדע כי אירשנה (כחיי). ושמה יש לומר שרבינו אינו חולק על המדרש, אלא כוונתו שחטא זה גרם שהגלות תהיה במצרים דוקא ולא בארץ אחרת. 44 ככ"י: שמה החטא. וככ"י: במקום החטא שמה העונש.

מהר"ם

יב (יב) ואותך יחיו, יחיו ב', יחיו דגן ויפרחו כגפן (הושע יד ח). לפי שאמר אברהם לשרה, אם תשתמרי עצמך, שתהיי נקיה מפרעה ומאבימלך, אז תדעי בוודאי שהק' יתן לך זרע, דכתיב ונקתה הנזרעה זרע (במדבר ה ח), והיינו דכתיב וה' פקד את שרה כאשר אמר, ויעש ה' לשרה כאשר דבר (להלן כא א). היכן אמר, והיכן דבר, אלא שכת' בתורה גבי סוטה ונקתה ונזרעה זרע, וזהו שרמו המסורת יחיו דגן ויפרחו כגפן שיהיה לך זרע, כדכתיב אשתך כגפן פוריה (תהלים קכח ג), כלומר שתלד בנים כגפן שמוציא ענבים, וכדאי' כי תאנינה לא תפרח וכו' (חבקוק ג יז).

חזקוני

(יא) כאשר הקריב, מחנה שלו, דוגמת: ופרעה הקריב (שמות יד י). הנה נא ידעתי, פרש"י: ודומה לו הנה נא אדוני סורו נא, דגבי לוט. כלומר שני "נא" אלו אינן כשאר "נא" שבמקרא שפירושו לשון בקשה, ושני "נא" אלו פ"י עכשיו. כי אשה יפת מראה את, קאי אבתריה²⁶, כלומר הנה נא ידעתי על כי אשה יפת מראה את (יב) והיה כי יראו אותך המצרים והרגו אותי ואותך יחיו, שהן מוזהרין על אשת איש, מודבק באשתו (לעיל ב, כד), ולא באשת חבירו²⁷, וא"ת הלא כך הם מוזהרים על שפיכות דמים כשיצאו מן התיבה. אלא י"ל שטופי זמה הם וירבו לחטוא ברציחה עם ניאוף. ד"א ניחא להם לחטוא פעם אחת בשפיכות דמים מלהיות חוטאים תדיר באשת איש. ד"א והרגו אותי פן אזעק למלך על אשר לקחו אותך.

26 היינו הפסוק הבא: והיה כי יראו אותך וגו'. דאל"כ מדוע "שנתים" (וכן בכ"י). 27 [נסהדרין נח, א].

ספורנו

(יא) כאשר הקריב, קרוב לעת הצורך, פן תשכח. לבא מצרימה. בית הועד לזנות⁴ כמו שנאמר עליהם "אשר בשר חמורים בשרם, וזרמת סוסים וזממתם" (יחזק' כג כ). (יב) והרגו אותי, שלא יקו שאסכים לתתך להם.

4 תנ"י ה' (ח"ב ח).

(יא) הנה נא ידעתי, מדרש אגדה²⁶: עד עכשיו לא הכיר בה מתוך רש"י צניעות שבשניהם²⁷, ועכשיו על ידי מעשה²⁸ הכיר בה. דבר אחר²⁹ מנהג העולם שעל ידי טורח הדרך אדם מתכוה וזאת עמדה כיופיה. ופשוטו של מקרא: הנה נא, הגיע השעה שיש לדאג על יפך, ידעתי זה ימים רבים כי יפת מראה את³⁰, ועכשיו אנו באים בין אנשים שחורים ומכוערים, אחיהם של כושים, ולא הורגלו באשה יפה. ודומה לו³¹: הנה נא אדני סורו נא (להלן יט ב).

27 "מתוך צניעות שבשניהם" — י"ג: מרוב צניעות שביניהם. בתחומא: שלא היה יודע אותה קודם לכן. 28 כיון שהגיעו לפילי (שער) של מצרים ועמדו על היאור ראה אברהם אבינו כבואה של שרה באותה נהר כחמה זורחת (תנחומא). 29 כ"ר מ. ד. 30 כד"ר: "בעבור שאת יפת מראה והיה כי יראו אותך המצרים והרגו אותי ואותך יחיו. ד"א ידעתי זה כמה ימים כי אשה יפת מראה את ועכשיו..." 31 עיי' חזקוני.

(יא) כאשר הקריב, מחנהו, או הוא מהפעלים העומדים, כי ראב"ע ימצאו פעלים שיצאו ויעמדו¹⁹. ומלת נא כמו עתה, וכן הנה נא זקנתי (כז ב), אוי נא לנו (איכה ה טז), והיא הפוכה בלשון ישמעאל²⁰, וטעם הנה נא ידעתי. שהיה כיופי שרה בארצה, רק במצרים וארץ הנגב לא היה כמותה, כי הצורות משתנות בעבור האויר. וטעם ואותך יחיו, שיתנו לך כל צרכיך, כי ימי רעבון היו.

19 אפשר הקריב כפועל יוצא — הקריב את מחנהו. ואפשר כפועל עומד — הלך וקרב. שהרי נמצאים פעלים שהם יוצאים ועומדים. 20 נא — אן, מלאן.

(יא) והיה כאשר הקריב, הקריב מחנהו, כי היה הולך לרגל רד"ק המלאכה ולרגל ילדי נפשות ביתו. כי הקריב פעל יוצא¹⁸, וכן ופרעה הקריב (שמות יד י). הקריב מחנהו. הנה נא ידעתי, אף על פי שפירוש נא, עתה, לא רצה לומר שלא ידע קודם לכן¹⁹, כי כן ידע מיום דעתו אותה, אבל כן הוא דרך הלשון. וכן הנה נא אדני (להלן יט ב), הנה נא מצא עבדך (שם יט) וזולתם.

(יב) והיה כי יראו אותך המצרים, בני מצרים אינם יפים כמו בני ארץ כנען, אבל הם כעורים כי הם²⁰ דרומיים והם שטופים בזימה, לפיכך היה ירא אברם כשהיה קרוב למצרים והיה בגבולה וראה אנשיה כעורים היה ירא כשיראו אשתו שהיא יפת תואר שיחמדו אותה, כי אם היה יודע זה מתחלה לא היה בדעתו לבא מצרים אלא היה סובל הרעב ולא שופקר את אשתו. ולא ירא שיאנסו אותה ממנו וישכבו עמה, כי אם יעשו זה פעם אחת לא יעשו פעמים רבות וישכבו אותה לעיניו כי זה יהיה חמס רב וחמס תמיד לא יסבלו אנשי העולם, אבל להרוג אותו אינו אלא פעם אחת ואחר כך תהיה מופקרת להם בלא חמס כי לא יהיה לה בעל, ומזה פחד אברם ולא סמך על הבטחת האל שהבטיחהו, כי אמר שמא יגרום החטא, וכן פחד יעקב אבינו אחר הבטחת האל²¹, וכן ראוי לכל צדיק שלא יסמך במקום סכנה על הנס וישמור עצמו בכל תחבולה אשר יוכל, ועל זה אמר שלמה: אשרי אדם מפקד תמיד (משלי כח יד): וכן אמרו רבותי²²

18 וכן בספר השרשים (קרב). 19 דלא כרש"י ע"פ חז"ל. 20 ככ"י: והם דרומיים, ותקנתי ע"פ שאר כ"י והנדר. 21 להלן לב, ח. עיי' רש"י שם יא. 22 עיי' פסחים סד, ב.

בראשית יב לך לך

קנז

י וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֶתְךָ יַחְיֶיךָ: אֲמַרְיֵנָּה אֶחָתִי אֶתְּ לְמַעַן יֵיטֵב לִי בְּעִבּוּרְךָ וְחַיְתָה

שני יד נִפְשִׁי בְּגִלְלָךְ: וְיִהְיֶה כְּבוֹד אַבְרָם מְצַרְיָמָה וַיֵּרְאוּ הַמְצַרְיִים אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־

הַקְּטָלִים יִחְיֶיךָ יִקְיָיִמִן:
יג. אֲמַרְיֵנָּה קְצֵץ דְּאֶתְךָ אֶת.
כָּדִיל דְּיֵיטֵב לִי כָּדִילִיק.
וְחַתְּקִים נִפְשִׁי בְּפִתְגָמְכִי:
יד. וְהָנָה. פֶּד עַל אַבְרָם לְמַצְרַיִם. וְהָיָה מְצַרְיֵי יָח

רמב"ן פחד ממנה עתה יותר מקודם לכן, ואם נאמר שהיו המצרים שחורים ומכוערים כדברי רש"י, הנה גם לאבימלך מלך פלשתים אמר כן⁴⁵, גם הוא גם⁴⁶ יצחק שהיה דר בארץ ההיא במצות ה'. אולי היו הכנענים בדור ההוא שטופים בעבודה זרה וגדורים מן העריות יותר מאנשי מצרים והפלשתים, ואיננו נכון. ויתכן כי לא היה להם פחד רק בכואם בעיר מושב המלכים, כי היה דרכם להביא למלך האשה היפה מאד ולהרוג את בעלה בעלילה שישמרו עליה. והנכון בעיני⁴⁷ כי זה דרכם למו מעת צאתם מחרן בכל מקום היה אומר אחותי היא, כי כן אמר ויהי כאשר התעו אחתי אלהים מבית אבי (להלן כ יג), אבל הכתוב יזכיר זה במקומות אשר יתחדש להם ענין בדבר. והנה זרז אותה עתה כאשר צוה לה מתחלה. ויצחק לא פחד בארצו ובעירו. רק בכואו אל ארץ פלשתים אחז דרך אביו. ואמר למען יטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך, כל ימי היותנו גרים בארץ הזאת עד עובד הרעב, כי אברהם מפני הרעב בא לגור בארץ, וכעבור הרעב ישוב לארץ אשר נצטוו עליה ונתנה השם לו ולזרעו, והיה חושב שיחיו נפשם ברעב ויבא להם ריוח והצלה מאת האלהים לשוב, או שיתכן להם לברוח לארץ⁴⁸ כנען בהתיאשם ממנה⁴⁹. וכתב רש"י הנה נא ידעתי, מדרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעותה⁵⁰ ועכשיו על ידי מעשה. דבר אחר, שעל ידי הדרך⁵¹ אדם מתבזה וזו עמדה ביופיה. ולפי פשוטו הנה נא הגיע השעה שיש לדאוג על יופיך וידעתי זה כמה ימים כי יפת מראה את ועכשיו אנו באים בין בני אדם שחורים⁵², אחיהם של כושים, ולא הורגלו באשה יפה. ודומה לו הנה נא אדני סורו נא (להלן יט ב), כל זה לשון הרב. והמדרש קבלה⁵³ בענוה שבהם ונסמך למקרא, אבל אין צורך לכל הדברים האלה, שאין מלת נא מורה על דבר שיתחדש בעת ההיא בלבד, אבל על כל דבר הווה ועומד יאמרו כן, כי הוא רומז על הענין לומר שהוא עתה ככה. הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, מאז ועד עתה. וכן הנה נא עצרני ה' מלדת (להלן טז ב), מנעורי ועד היום הזה. וכן הנה נא לי שתי בנות (שם יט ח), כי לא נולדו עתה, וכולם ככה. ויראה מפשט הכתובים כי שרה לא קבלה עליה לאמר כן, אבל המצרים היו רעים וחטאים מאד, וכאשר ראו אותה ויהללו אותה אל פרעה לוקחה אל ביתו, ולא שאלו בהם כלל אם אשתו היא או אם אחותו היא, והיא שתקה ולא הגידה כי אשתו, ואברהם ספר מעצמו כי אחותו היא ולכן הטיבו לו בעבודה, וזהו שאמר הכתוב מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך היא (להלן פסוק

(יג) ובאה מלח אחותי את. מלעיל בעבור היות הטעם כמלה ראב"ע שאחריה באות הראשון²¹, וכן קָאָ לְיָלָה (א ה), וזה משפט הלשון, ודגשות תי"ו אָתְּ להתבלע הנו"ן²², כי אתה מגזרת אני. בגללך. ובעבורך לא יבואו כי אם בכי"ת²³, והשר²⁴ המסיר הכי"ת הוא סר טעם, וטעם ייטב לי, דורון ומנחה, וכן כתוב ולאברם היטיב בעבודה (טז).
21 ונסוג אחרד מפני קרבת הטעמים. 22 מן אנת. גם הדגש של אתה במקום הנו"ן של אני. 23 אין לומר גלל - גללך, עבור - עבורך, כי הכי"ת היא הנתנת הטעם לטובה. 24 והשר - והמשורר, רמו למשורר שכתב בשירו עבר במקום

שאינן ראוי לסמוך על הנס ואמר²³ מנין שאין סומכין על הנס, רד"ק שנאמר לא תנסו את ה' אלהיכם (דברים ו טז), וכן ראינו שמואל הנביא שהיה הולך בשליחות האל ופחד משאול ואמר: ושמע שאול והרגני (שמו"א טז ב)²⁴ וגם האל שבח פחדו ולא אמר לו אל תפחד כי לא יהרגך, אבל²⁵ אמר לו "עגלת בקר תקח בידך" הודה לו כי טובה היתה מחשבתו שהיה מפחד, וכן ראוי לכל צדיק [לפיכך צוהו לעשות תחבולה ללמד לכל צדיק²⁶] שיעשה כן ולא יבטח על הנס, ואתך יחיו, יעמידוך בחיים שלא יהרגוך להנאתם שאת יפת תואר, וכן החייתם כל נקבה (במדבר לא טו) ואותה החייתי (שם כב לג).

(יג) אמרי נא, לשואלים אותך. למען ייטב לי, פירושו: וחיתה נפשי בעבורך ובגללך, פירושו בעבור דברך שתאמרי אחותי את, והטובה, שלא יהרגו אותי, כי לא נתכון אברהם שיעשו עמו טובה אחרת, אף על פי שאמר: ולאברם היטיב בעבודה (פסוק טז) הוא לא נתכון לכך, חלילה לו שיתכבד בקלונה כי קלונה יהיה קלונו, והטובה היא שהטיבו לו פרעה לא ישרה בעיניו ולא היה מקבלה לולי שהיה בארצו והיה מפחד ממנו אם יעשה דבר שלא ברצונו, שהרי ממלך סדום לא רצה לקבל ממון²⁷ אף על פי שהציל את שלו, כי טוב עין היה ומסתפק כמה שנתן לו האל וממון רב היה לו.

(יד) ויהי כבוא, מבואר הוא.
23 כן הביא הרד"ק גם בשמחאל א טו, ב ולי"מ מקורו. וע"י תענית ט, א: ומי שירי לנסווי להקב"ה הכתיב לא תנסו. אבל שם הוא מלי נסין ולא מלשון נס. 24 ראה פי' הרד"ק שם. 25 בכ"י ונס, וחקנתי ע"פ שאר כ"י והגר'. 26 השלמת ע"פ כ"י מ טו, וכנראה נשמט מפני הדומות. 27 להלן יד, כג.

(יג) למען ייטב לי, למען כשתאמרי שאת אחותי יקוה כל אחד ספורנו מהם שאשיאך לו, ולא יחשוב שום אחד מהם להרגני, אבל ייטיב לי במהרה ובמתן, כמו שהיה המנהג אז שהיו מפתים את אבי האשה במהרה וקרוביה במגדנות כדי שייסימו לתת אותה

פחד ממנה עתה יותר מקודם לכן, ואם נאמר שהיו המצרים שחורים ומכוערים כדברי רש"י, הנה גם לאבימלך מלך פלשתים אמר כן⁴⁵, גם הוא גם⁴⁶ יצחק שהיה דר בארץ ההיא במצות ה'. אולי היו הכנענים בדור ההוא שטופים בעבודה זרה וגדורים מן העריות יותר מאנשי מצרים והפלשתים, ואיננו נכון. ויתכן כי לא היה להם פחד רק בכואם בעיר מושב המלכים, כי היה דרכם להביא למלך האשה היפה מאד ולהרוג את בעלה בעלילה שישמרו עליה. והנכון בעיני⁴⁷ כי זה דרכם למו מעת צאתם מחרן בכל מקום היה אומר אחותי היא, כי כן אמר ויהי כאשר התעו אחתי אלהים מבית אבי (להלן כ יג), אבל הכתוב יזכיר זה במקומות אשר יתחדש להם ענין בדבר. והנה זרז אותה עתה כאשר צוה לה מתחלה. ויצחק לא פחד בארצו ובעירו. רק בכואו אל ארץ פלשתים אחז דרך אביו. ואמר למען יטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך, כל ימי היותנו גרים בארץ הזאת עד עובד הרעב, כי אברהם מפני הרעב בא לגור בארץ, וכעבור הרעב ישוב לארץ אשר נצטוו עליה ונתנה השם לו ולזרעו, והיה חושב שיחיו נפשם ברעב ויבא להם ריוח והצלה מאת האלהים לשוב, או שיתכן להם לברוח לארץ⁴⁸ כנען בהתיאשם ממנה⁴⁹. וכתב רש"י הנה נא ידעתי, מדרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעותה⁵⁰ ועכשיו על ידי מעשה. דבר אחר, שעל ידי הדרך⁵¹ אדם מתבזה וזו עמדה ביופיה. ולפי פשוטו הנה נא הגיע השעה שיש לדאוג על יופיך וידעתי זה כמה ימים כי יפת מראה את ועכשיו אנו באים בין בני אדם שחורים⁵², אחיהם של כושים, ולא הורגלו באשה יפה. ודומה לו הנה נא אדני סורו נא (להלן יט ב), כל זה לשון הרב. והמדרש קבלה⁵³ בענוה שבהם ונסמך למקרא, אבל אין צורך לכל הדברים האלה, שאין מלת נא מורה על דבר שיתחדש בעת ההיא בלבד, אבל על כל דבר הווה ועומד יאמרו כן, כי הוא רומז על הענין לומר שהוא עתה ככה. הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, מאז ועד עתה. וכן הנה נא עצרני ה' מלדת (להלן טז ב), מנעורי ועד היום הזה. וכן הנה נא לי שתי בנות (שם יט ח), כי לא נולדו עתה, וכולם ככה. ויראה מפשט הכתובים כי שרה לא קבלה עליה לאמר כן, אבל המצרים היו רעים וחטאים מאד, וכאשר ראו אותה ויהללו אותה אל פרעה לוקחה אל ביתו, ולא שאלו בהם כלל אם אשתו היא או אם אחותו היא, והיא שתקה ולא הגידה כי אשתו, ואברהם ספר מעצמו כי אחותו היא ולכן הטיבו לו בעבודה, וזהו שאמר הכתוב מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך היא (להלן פסוק

45 להלן כ, ב. 46 ע"פ כ"י וד"ר ובס"ש גם כן הלא יצחק, ובכסף מוזקק מעיר שצ"ל: הלא גם יצחק אמר כן שהיה דר וכו'. 47 זה פירוש שני, שבאמת היה פחדו מאז ועד עתה והכתוב הזכיר זה כאן בעבור שנתחדש להם מה שהיה לו עם פרעה. 48 ע"פ כ"י, ובס"ש: בארץ, ובכסף מוזקק מעיר: אולי צ"ל שלא יתכן להם לברוח מארץ כנען ולהתיאש ממנה. פי' שהיה ברצתו לחזור, וזה דחוק. 49 אחרי שיחאשו המצרים לשמור את שרה בעבור שיחזיקוה לחושבה או יכרתו (כור זהב). 50 ברש"י: צניעות שבשניהם. 51 שם: טרדת הדרך. 52 שם: שחורים ומכוערים. 53 כונת רבינו מבוארת, אלא שהלשון מנומגמת ומצאתי בכ"י א שגורס: והמדרש שקבל הרב במכילתא שבהם נסמך למקרא. והזכרים מאירים, ורצה לומר שהמדרש שרש"י הביא הוא כרוכ המדרשות במכילתא, שחכמים סמכו למקרא אבל מצד הפשט יש לפרש בדרך אחר. ובכסף מוזקק מעיר שצ"ל: להמדרש היה קבלה.

5

קנה

בראשית יב לך לך

טו יפה הוא מאד: ויראו אתה שרי פרעה ויהללו אתה אל-פרעה ותקח
טז האשה בית פרעה: ולאברם היטיב בעבורה ויהי לו צאן-ובקר ותמרים
יז ועבדים ושפחות ואתנת וגמלים: וינגע יהוה את-פרעה נגעים גדלים ואת-

אתמא, ארי שפירא היא
לחדא: טו. ותזו יתה
רכבי פרעה, ושפחו
יתה לפרעה, ואדברת
אתמא לבית פרעה:
טז. ולאברם אוטיב
בדילה, ותזו ליה ען ותורין ותמריין, ועבדיין ואתמאן, נאטנן וגמליין: יז. ואתי יז על פרעה, מכתשין רכביין

רס"ג (יז) וינגע, ויודע³ ה' את פרעה כי יביא עליו ועל ביתו נגעים גדולים בגלל שרי.

רס"ג (יז) וינגע, ויודע³ ה' את פרעה כי יביא עליו ועל ביתו נגעים גדולים בגלל שרי.
3 כי לא יתכן שינגעו ה' ללא התראה, לכך תרגם שאיים עליו לנגעו, ויתכן על ידי נביא.

(טז) ולאברם הטיב פרעה בעבורה, נתן לו מתנות³⁵.
(יז) וינגע ה' וגו', במין ראתן לקה שהתשמיש קשה לו, בראשית רבה³⁶. ואת ביתו, כתרנומו: ועל אנש ביתיה. ומדרשו³⁷: לרבות כותליו ועמודיו וכליו. על דבר שרי, על פי דבורה, אומרת למלאך הך והוא מכה³⁸.

רמב"ן (יח), האשים אותו כי כראותו שיקחו אותה היה לו להגיד לפרעה כי אשתו היא, והאשים אותו על אמרו אחרי כן לשרים ולבית פרעה כי אחותו היא. ולא האשים את האשה כלל כי אין ראוי שתכזיש היא את בעלה, והראוי לה שתתוק.

34 מדלא כתיב וילכו ויהללו אותה אל פרעה (מהר"ק). 35 "נתן לו מתנות כד"ר ליתא. 36 מא. ב. — כד"ר מוסיף: "נגעים גדולים, מכל אותן שכאור ועתידין לבא על בני אדם". והוא בתחומא לך לך ח. 37 ותחומא שם. — כד"ר: "את, לרבות". 38 כד"ר ותחומא שם.

(טו) וטעם ויראו אותה שרי פרעה⁵⁴, כי כאשר ראו אותה המצרים אמרו ראוייה זאת לשרים הגדולים, והנה הביאה אליהם, וגם הם יראו לנפשם מנגוע בה כי מפני היופי הגדול ידעו כי המלך יחפוץ בה מאד, ויהללו אותה ביניהם לומר ראוייה היא למלך, לשון רש"י. וזה דעת אונקלוס שאמר ושכחו יתה לות פרעה⁵⁵, או שהללוה אל המלך עצמו ושלח ולקחה.

(טו) ויהללו. קל הלמ"ד הראשון להקל על הלשון, והוא ראוי ראב"ע להדגש²⁵, וכמוה ואתפללה (דניאל ט ד). ותקח האשה מהכנין הכבד הנוסף, ואם לא נמצא²⁶. והשלם ותשלקי (יחזו טו ה).
(יז) וינגע ד' את פרעה על דבר שרי. כמו בעבור, והטעם על זה הדבר.

(יז) וטעם על דבר שרי אשת אברם, כי בעבור החמס שעשה לשרה גם לאברהם ובזכות שניהם באו עליו הנגעים הגדולים ההם.

בעבור. 25 הרי זה בנין ככד וראוי שיבוא דגש ככה"פ, וחסר כדי להקל על הלשון הקריאה היפה. 26 מבנין הפעל, שהוא יחס הפעול של הפעיל, אף שאינו נמצא

54 הוקשה לו הלא כבר אמר ויראו המצרים את האשה וכי, לכן פירש כי כאשר ראו אותה המצרים וכי. 55 משמע לא שהללו אותה אל המלך בעצמו ושלח ולקחה, אלא ויהללו אותה ביניהם וכל אחד אמר ראוייה היא לפרעה. אמנם באונקלוס

(טו) ויראו... ותקח, אמרו רבותינו ז"ל²⁸ בשרי אומר ותקח רד"ק שמשמעו בעל כרחא לפי שהיתה אשת איש, באסתר אמר ותלקח אסתר (אסתר ב ח) שמשמעו ברצונה — לפי שהיתה פנוייה והולכת להנשא למלך.

חזקוני (יג) אמרי נא אחותי את, דעתו של אברהם היה אם ישאלו עליה אם היא נשואה, הוא ישיב להם: בעלה הלך למרחוק, ולא ימצאו להם תקנה להרוג בעלה, ויניחוה.

(טז) ולאברם הטיב בעבורה, מיד שלקחה היטיב לו בעבורה לפי שאמרה אחי הוא. ומה היא הטובה, ששלח לו צאן ובקר ולהנאתו הטיב עמו פרעה שהיה סבור שתהיה לו לאשה אבל אחר כן לא פייסו ולא ביקש ממנו מחילה אלא שלחו מארצו ולא כן עשה אבימלך²⁹. ופירושו: ויהי לו, מאת פרעה ששלח לו.
(יז) וינגע, באותו הלילה שלא יוכל לגעת בה. ואת ביתו, אנשי ביתו והם שריו שהללוה לו ולקחוה לו. או פירושו כל אנשי ביתו אנשים ונשים כדי שיכירו כי אצבע אלהים הוא. על דבר שרי, ולא יאמרו כי דרך מקרה היה, ודרך דרש³⁰ כי המלאך המכה אותם היה אומר זה על דבר שרי אשת אברם. ודרך הפשט כי פרעה פשפש בדעתו למה היו אלה הנגעים וחשב כי שמא אשת איש היא, ושאל את שרי שתאמר לו האמת ואמרה לו כי באמת אשת אברם היא אלא מפחדה שלא יהרגוהו בעבורה אמרה: אחי הוא, לפיכך ויקרא פרעה לאברם.

(יד) ויהי כבוא אברם מצרימה, לפי הפשט²⁸ תלה הכתוב כל ביאות האחרים עליו לפי שכולן תלויין בו, וכן כתיב לעיל: וירד אברם מצרימה (פסוק י), אע"פ שלוט עמו.

28 ל"מ, ובאגרת אסתר פ"ב ו איתא בהריא דגם באסתר "ותלקח" בעל כרחא ושלא בטובתה כמו "ותוקח" שנאמר כשרה. וראה תורה שלמה קנז. 29 להלן כ. יד. 30 ל"מ. והדרש שהביא רש"י הוא שהמלאך היכה על פי דיבורה של שרה, ולא

(טז) ולאברם הטיב בעבורה, חז"ק: על²⁹ פרש"י שהזכיר הכתוב, ולא פירש עליו שום דבר.

לתובע, ולזה אמרה תורה "מהורר ימהרנה", "אם מאן ימאן אביה, ספורנו כסף ישקול" (שמ' כב טו — טז), ובין כך חשב לצאת משם.
(יד) ויראו המצרים, כלם נתנו עיניהם בה כאשר חשב אברהם.
(טו) ויראו אותה שרי פרעה. והם בטלו מחשבת ההמון.

(יז) וינגע ה' את פרעה, מה שלא פירש הכתוב מכותיו של פרעה כמו שפירש מכותיו של אבימלך, לפי שבסמוך לענינו של אבימלך כתיב: וה' פקד את שרה (להלן כא א). ולפיכך פי' שהמכות באו עליו כשביל שהחזיק בה כדי שלא יוכלו לומר אבימלך הוליד את יצחק, אבל ענינו של פרעה קודם לפקידת שרה, לפיכך לא חש להזכיר המכות. וא"ת למה לקה, הרי אברהם אמר אחותי היא, שנאמר: למה אמרת אחותי היא (להלן יט). יש לפרש: על דבר שרי אשת אברם, פי' על דיבורה אשת אברם אני. ועוד דאין התראה לבן נח, כדאמר' לקמן³⁰ גבי אבימלך. וינגע ה' את פרעה, פרש"י: במכת ראתן קשה לתשמיש, מדה כנגד מדה. וכן גבי אבימלך: כי עצורו עצר ה' בעד

28 כי לפי המדרש נתנה כתיבה ונעל בפניה. והוכח ברש"י. 29 "על", בס"ש: "עיי". — אמנם בספרי רש"י שלפנינו (גם בדפוס ראשון) פירש: "ולאברם הטיב, פרעה, בעבורה", וכן תרגם יונתן בן עוזיאל: ולאברם אוטב פרעה. — כנראה בא להוציא דיש לפרש: הטיב המטיב, או "בית פרעה" הם המטיב, לכן פירש דפרעה עצמו הוא המטיב. 30 [כן איתא בכ"ר נב. ח על אבימלך, אולם בדברי רבינו לקמן פ"כ לא נזכר ענין זה].

בראשית יב לך לך

קנט

ועל אנש ביתיה, על עיסק שרי אמת אברם: יח. ויקרא פרעה לאברם, נאמר, מא דא עבדת לי, למא לא סניית לי, ארי אמתך היא: יט. למא אמתך אמת היא, ודברית תה, לי לאתה, וכען, הא אמתך דבר נאניל: כ. ופקיד עלוהי, פרעה גוברין, נאלינאו אנ"י [אליניו] תיה, ונת אמתיה ונת כל דליה: א. וסליק אברם ממצרים, הוא, נאמתיה

יח ביתו על דבר שרי אשת אברם: ויקרא פרעה לאברם ויאמר מה זאת יט עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך הוא: למה אמרת אחתי הוא ואקח כ אתה לי לאשה ועתה הגה אשתך קח וקח: ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו יג א אתו ואת אשתו ואת כל אשר לו: ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו

(יט) קח ולך, לא כאבימלך שאמר לו: הנה ארצי לפניך (להלן כ רש"י טו), אלא אמר לו: לך ואל תעמוד, שהמצרים שטופי זמה הם³⁹, שנאמר: וזרמת סוסים זרמתם (יחזקאל כג כ). (כ) ויצו עליו, על אודותיו לשלחו ולשמרו. וישלחו אותו, כתרגומו: ואלויאו⁴⁰. יג (א) ויעל אברם וגו' הנגבה, לבא לדרומה של ארץ ישראל, כמו שאמר למעלה: הלוך ונסוע הנגבה (לעיל יב ט), להר המוריה, ומכל מקום כשהוא הולך ממצרים לארץ כנען מדרום לצפון הוא מהלך, שארץ מצרים בדרומה של ארץ ישראל, כמו שמוכיח במסעות⁴¹ ובגבולי הארץ⁴². 39 ואם אברהם נשאר בארץ היו אחרים נכשלים (מדרש אגדה). 40 לאפוקי לשון גירושין. 41 במדבר לג. 42 שם לד.

רס"ג (כ) ויצו, וימנה, וישלחו אותו, גירשוהו בחפזון.

רמב"ן (יח) ויקרא פרעה לאברם. יתכן⁵⁶ כי בכוא הנגעים פתאום עליו ועל ביתו בעת אשר לוקחה שרה אל ביתו הרהר בדעתו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו, ושאל אותה והגידה כי היא אשתו, ולכן קרא לאברהם והאשים אותו, או כאשר אמרו רבותינו⁵⁷ שלקה בראתו, שהמשגל קשה לו, וחשש כי שמא אשתו היא, ואמר לו בספק מה זאת עשית לי, להוציא מפיו האמת, כי אם היתה אחותו היה אומר אמנם אחותי היא, ואמר ועתה הנה אשתך קח ולך, לראות מה ידבר ומה ישיב על תוכחתו, ואברהם שתק ממנו ולא השיב אותו דבר, מרוב פחדו, אז הבין פרעה כי היא אשתו כאשר חשב, וצוה עליו פרעה אנשים לשלחם. (יט) וטעם ואקח אותה לי לאשה, שהיה רצונו שתהיה זאת אשתו המולכת, לא תהיה פלגש לו. והזכיר זה בעבור שיודה לו אם היא אחותו, כאשר פירשתי. יג (א) וטעם הוא ואשתו וכל אשר לו, להודיע שלא גזלו ממנו דבר מכל המתנות הגדולות שנתנו לו בעבור שרה שתהיה למלך, ולא אמרו רמיתנו, ומתנה בטעות היא. וזה מעשה נס. שלפנינו הגירסא: לפרעה. 56 הוקשה לו מאין ידע פרעה שהיא אשתו. על זה אומר יתכן וכי. 57 כ"ד מא, ב.

(יח) ומלת הגדת מבעלי הנוני"ן²⁷. (יט) וטעם ואקח אותה לי לאשה. שלקחה להיותה אשתו ולשכב עמה, והשם הביא עליו נגעים שלא יגע בה. והנגעים שלחם השם לשמור אשת אוהבו, והיו הנגעים גדולים, ולא יכול לגעת בה, וכמוהו וחשקת בה ולקחת לך לאשה (דברים כ א), ואמר אחר כך והבאת אל תוך ביתך וגלחה (שם יב), ואחר כן תבא אליה ובעלתה (שם יג). וקמצות וי"ו נלך בעבור שהטעם הנקרא ענין מוכרת²⁸, וכן לחם ויין (יד יח). (כ) וישלחו אותו. דרך ליווי בכבוד, וכן ואברהם הולך עמם לשלחם (יח טז). והנכון בעיני להיות פירוש ויצו עליו. בעבור היות על אחרים המצוה²⁹, שהזהיר וצוה להכריז שלא יגע איש בו ובאשתו. יג (א) ודקדוק ויעל פירשתיו בס' היסוד³⁰.

בבני הפעיל. 27 מן נגד. 28 קמוצה ו"ו החבור של ולך, כי מוטעמת בטעם מפסיק. 29 צוה אחרים עליו. 30 ראה ב, יז, ויעל הוא הקיצור מן יעלה.

חזקוני כל רחם לבית אבימלך (להלן כ יח). תני ר' לוי³¹ בשם ר' אליעזר בן יעקב שמענו בפרעה שלקה בצרעת, ואבימלך נעצר, מנין ליתן האמור של זה בזה, תלמוד לומר: על דבר, לגזירה שוה. (יט) למה אמרת אחותי היא, אחי הוא לא נאמר³², על ידי שעכשיו ילדה היתה ומתוך צניעות תולה דבורה באברהם, אבל כאבימלך גדולה היתה ומדברת בעצמה, כתיב: והיא גם היא אמרה אחי הוא. יג (א) ולוט עמו הנגבה, לאותו רוח שהיה דרום שלו בצאתו מחרן.

31 כ"ד סוף פ"י נב. ושם: ר' אליעזר תני לה משום ר' אליעזר. 32 ששרה אמרה כן לא נאמר, כדכתיב להלן גבי אבימלך: והיא גם היא אמרה אחי הוא (כ, ה) — ובס"ש גורסים: "ויהלך נאמר" אחי הוא.

(יח) ויקרא, מבואר הוא. (יט) למה... לאשה, לא לקחתי אותה לשכב עמה דרך זנות אלא להיותה לי לאשה. הנה אשתך, הנה היא כמו שהיתה שלא נגעת בה, קח ולך, תקחנה ולך ולא תשב בעיר כדי שלא יקחנה אחד העם מרוב תאותם אליה כי יפה היא מאד. ואברם לא חשש להשיב לפרעה תשובה כמו שהשיב לאבימלך³¹ כי לא האריך פרעה עמו בדברים כמו אבימלך אלא דחקו לצאת מארצו. (כ) ויצו עליו פרעה אנשים, לשמרו ולשמור אשתו שלא יגעו בה המצרים ולא ככל אשר לו וישלחו אותו, עד צאתו מגבול מצרים. יג (א) ויעל... וכל אשר לו, שלא נפקד ממנו דבר. ולוט עמו, אף על פי שהשבע במצרים לא רצה להפרד מאברהם. הנגבה, פרשנוהו³².

יג (א) ויעל... וכל אשר לו, שלא נפקד ממנו דבר. ולוט עמו, אף על פי שהשבע במצרים לא רצה להפרד מאברהם. הנגבה, פרשנוהו³². שאמר המלאך "על דבר שרי". 31 להלן כ, יא"ג. 32 לעיל יב, ט.

ספורנו (טו-טז) ותקח האשה... ולאברהם היטיב. שלא נמלכו ראשונה בו לפתותו כמו שהיה המנהג, וזה כי חשבו שלא היה צורך לזה כלל מאחר שלקחה המלך לאשה, ומאחר שאמרה שהיתה אחות אברם בלבד וראויה להנשא לא היו נשואין מעולים מאלו שהיו להנשא למלך לאשה, כמו שהעיד באמרו "ואקח אותה לי לאשה" (פס' ט), אבל לקחה למלך ראשונה, ואחר כך המלך היטיב בעבורה במהרה ובמתן כמנהג. צאן ובקר... ועבדים, רב כיד המלך. (יז) וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים, את פרעה לבדו